УДК 378.016:614.8]:355.01

https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-4(10)-350-361

Подолянчук Станіслав Вікторович кандидат фізико-математичних наук, доцент, декан факультету математики, фізики і комп'ютерних наук, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, тел.: (0432) 27-69-73, https://orcid.org/0000-0001-9088-3342.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Дисципліна «Безпека життєдіяльності» відіграє важливу роль в процесі підготовки майбутніх фахівців. Розглядаючи комплекс взаємозв'язків у системі «людина – життєве середовище» вона покликана ознайомити здобувачів вищої освіти із небезпечними та шкідливими факторами, основними загрозами, які існують на виробництві, в оточуючому середовищі, в повсякденному житті, та сформувати відповідні поведінкові алгоритми дій в аварійних та (або) надзвичайних ситуаціях.

Для майбутніх учителів дисципліна «Безпека життєдіяльності» набуває особливої ваги, адже вона покликана сформувати безпечний тип поведінки у всіх учасників освітнього процесу. В умовах воєнного стану важливість її вивчення ще більше зросла. Це пов'язано з виникненням нових загроз і ризиків, які обов'язково слід враховувати в своїй професійній діяльності та повсякденному житті.

Основними змістовними лініями дисципліни «Безпека життєдіяльності», яка вже достатньо тривалий час входить до навчальних планів підготовки фахівців різних спеціальностей, зазвичай є розгляд різних видів загроз та небезпек (природні загрози, техногенні небезпеки, соціально-політичні небезпеки тощо), і питань захисту населення та об'єктів господарювання у надзвичайних ситуаціях. В окремих випадках в залежності від цільової аудиторії може відбуватися невелике коригування змісту.

В сучасних умовах воєнного стану змістовне наповнення дисципліни «Безпека життєдіяльності» потребує суттєвої актуалізації. При підготовці майбутніх вчителів доцільним вбачається запровадження та (або) більш поглиблене вивчення таких тем: радіаційна безпека; захист від хімічних загроз; основні правила поводження з вибухонебезпечними предметами; дотримання правил особистої безпеки під час повітряної тривоги; організація евакуаційних заходів учасників освітнього процесу.

При цьому при вивченні цих тем посилену увагу слід зосередити як на питаннях природи, видів та особливостей прояву цих загроз (радіоактивні елементи, отруйні хімічні речовини, вибухонебезпечні предмети тощо), так і на питаннях захисту від їхньої дії, зокрема, ознайомлення з особливостями використання найбільш розповсюджених засобів індивідуального захисту. Вкрай важливим також є засвоєння основних поведінкових алгоритмів дій в небезпечних ситуаціях, які для майбутніх учителів мають носити не лише індивідуальний характер, а й стосуватись всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, майбутні учителі, радіаційна безпека, хімічні загрози, вибухонебезпечні предмети, повітряна тривога, евакуація.

Podolyanchuk Stanislav Viktorovich PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor, Dean of the Faculty of Mathematics, Physics and Computer Science, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University, Ostrozkogo St., 32, Vinnytsia, 21001, tel.: (0432) 27-69-73, https://orcid.org/0000-0001-9088-3342.

BRINGING UP TO DATE THE CONTENT OF THE LIFE SAFETY DISCIPLINE IN TRAINING FUTURE TEACHERS UNDER MARTIAL LAW

Abstract. The Life Safety discipline plays an important role in the process of training future specialists. Considering the range of interconnections within the "human – living environment" system, it is aimed to familiarize higher education students with dangers and hazards, the main threats that exist at work, in the environment, in everyday life, and to develop appropriate behavioral algorithms for acting in alert and/or emergency situations.

For future teachers, the Life Safety discipline assumes particular importance, since it is aimed to form a safe pattern of behavior in all those who participate in the educational process. Under martial law, it has grown in importance even more. This is caused by the emergence of new threats and risks that must be taken into account in professional activities and daily life.

The main content areas of the Life Safety discipline, which has been included in the curricula of training courses in various specialties for quite a long time, usually cover the various types of threats and hazards (natural threats, man-made hazards, social and political dangers, etc.) and the issues relating to the protection of people and facilities in an emergency. In some cases, depending on the target audience, the content might be slightly adjusted.

Under the current martial law circumstances, the content of the Life Safety discipline requires considerable updating. When training future teachers, it is

recommended to introduce and/or offer a more in-depth study of the following topics: radiation safety; protection from chemical threats; basic rules of dealing with explosives; compliance with safety rules during an air alert; arrangements for the evacuation of participants in the educational process.

At the same time, when studying these topics, increased attention should be devoted both to the issues of the nature, types and manifestations of such threats (radioactive elements, toxic chemicals, explosive objects, etc.) and the issues of protection against them, in particular, familiarization with the ways to use the most common personal protective equipment. It is also extremely important to learn the basic behavioral algorithms for acting in dangerous situations, which, for future teachers, should not only be of individual nature, but also concern all participants in the educational process.

Keywords: life safety, future teachers, radiation safety, chemical threats, explosive objects, air alert, evacuation

Постановка проблеми. Вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» є важливою складовою підготовки майбутніх фахівців. Її професійна цінність полягає у формуванні необхідних якостей для уникнення та (або) попередження реальних та потенційних загроз, які виникають під час виробничого процесу чи в повсякденному житті, для формування певних моделей поведінки під час виникнення надзвичайних ситуацій, а також створення безпечних умов для учасників виробничого, а в педагогічній галузі – освітнього процесу.

Враховуючи сучасні підходи до розробки стандартів вищої освіти на сьогодні практично не існує «обов'язкових» дисциплін, які слід безальтернативно включати до навчальних планів. І все ж, враховуючи важливість вивчення основ безпеки життєдіяльності, цю дисципліну гаранти освітніх програм часто включають до змістовної частини підготовки майбутніх фахівців. Особливо це стосується педагогічної галузі, адже збереження життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу є обов'язковою умовою його організації.

Так, наприклад згідно зі Стандартом вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта [1] до переліку спеціальних (фахових) компетенцій випускника включена така компетентність як здатність до здійснення профілактичних заходів щодо збереження життя та здоров'я учнів початкової школи, до надання їм домедичної допомоги.

Важливість вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» суттєво зросла в умовах воєнного стану, коли виникли нові загрози і ризики, які обов'язково слід враховувати в своїй професійній діяльності та повсякденному

житті. Тому питання актуалізації змісту такої дисципліни, особливо при підготовці майбутніх учителів, на сьогодні вбачається достатньо актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дисципліна «Безпека життєдіяльності» в загальному розумінні розглядає комплекс взаємозв'язків у системі «людина — життєве середовище» різного рівня [2]. Одним з основних її призначень є ідентифікація небезпечних і шкідливих чинників та створення безпечних умови життєдіяльності людини [3]. Вона вже достатньо тривалий час входить до навчальних планів підготовки фахівців різних спеціальностей. Основними змістовними лініями зазвичай є розгляд питань безпеки життєдіяльності у виробничій сфері, побуті, надзвичайних ситуаціях, надання першої медичної допомоги, організація управління безпекою життєдіяльності тощо [2, 3].

Помітно підвищилась роль дисципліни після затвердження її типової програми [4]. Відповідно до цього нормативного документа навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» отримала статус нормативної, що включається в навчальні плани як дисципліна обов'язкового вибору з чітко визначеним обсягом навчального часу для її вивчення. Змістовна частина дисципліни була дещо розширена, зокрема за рахунок більшої деталізації різних видів загроз та небезпек (природні загрози та їхні прояви, техногенні небезпеки та їхні наслідки, соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики тощо), розгляду поведінкових реакцій населення у надзвичайних ситуаціях та питань правового забезпечення та менеджменту захисту населення та об'єктів господарювання у надзвичайних ситуаціях.

В подальшому вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» здійснювалось в основному в окресленому руслі. Хоча в залежності від цільової аудиторії питання дисципліни доповнювались, зокрема рекомендаціями щодо захисту людини в екстремальних ситуаціях [5], забезпечення професійного здоров'я, підтримки високого рівня працездатності людини, дотримання вимог міжнародних й державних нормативних документів до створення і підтримки безпечного стану робочих місць [6]. Обговорювалось також питання щодо вибору оптимального семестру для викладання навчальної дисципліни [7, с. 104].

В загальному розумінні мета вивчення дисципліни полягає у набутті студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці [8, с. 3].

В тож же час при підготовці фахівців для освітянської галузі слід враховувати деякі важливі особливості. Забезпечуючи підготовку

майбутнього учителя, перед викладачем безпеки життєдіяльності стоїть подвійне завдання: формувати у студентів властивості та якості особистості безпечного типу та одночасно навчити їх формувати «особистість безпечного типу поведінки» у своїх майбутніх учнів [9, с. 95, 10, с. 268], тобто формувати у студентів відповідальність за особисту та колективну безпеку [8, с. 3]. При цьому спеціалізована підготовка майбутніх викладачів в галузі безпеки виступає в якості особливих «інструментів» впливу на формування особистості загалом [10, с. 268]. Сама ж дисципліна покликана надати майбутньому педагогу знання, що допоможуть йому у трудовій діяльності вибраної галузі зберегти здоров'я своє та людей, за яких він буде відповідати у майбутньому [11, с. 136].

Загалом абсолютно не важливо учителем якого предмета в майбутньому буде студент, оскільки «безпечний тип поведінки» – це формат життя, який повинен стати нормою [9, с. 95]. В той же час, фахівці з тієї чи іншої предметної галузі мають можливість розглянути ті чи інші питання навчальної дисципліни в розрізі безпеки життєдіяльності людини. Так, наприклад, вчитель фізики має змогу звернути увагу на радіаційні елементи та їх використання людиною, шкідливість електромагнітного випромінювання для живих істот тощо, фахівці з хімії звертають увагу на отруйні речовини, небезпечність лугів та кислот, біолог доводить особливості поведінки під час біологічної небезпеки (отруєннях, ушкодженнях тканин, кісток тощо) [12, с. 29].

Особлива увага вихователів дошкільних закладів повинна бути спрямована на формування ціннісних ставлень дітей дошкільного віку до свого здоров'я і життя [13, с. 49]. При цьому формувати таке ціннісне ставлення доцільно із залученням механізму емоційної регуляції безпечної поведінки дітей [13, с. 51]. Вчителі трудового навчання та технологій можуть зосередити увагу учнів на використанні засобів індивідуального захисту при виконання тих чи інших робіт [14, с. 253–254].

У зв'язку з цим підготовку майбутніх учителів необхідно насамперед спрямовувати на удосконалення навчальних програм з безпеки життєдіяльності з урахуванням міжпредметних зв'язків з фаховими дисциплінами студента; розробку додаткових освітніх програм, завдяки яким, студент має можливість більш глибоко вивчити те чи інше природне, техногенне, соціальне небезпечне явище; розробку нових підходів до самостійної роботи студентів [9, с. 95], а також на актуалізацію змісту навчальної дисципліни з урахуванням особливостей підготовки учителів в умовах воєнного стану.

Мета статті – визначення особливостей змістовного наповнення дисципліни «Безпека життєдіяльності» при підготовці майбутніх учителів в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи зовнішні обставини та динаміку коригування змістовного наповнення вивчення основ безпеки життєдіяльності можна констатувати, що дисципліна загалом не втратила своєї актуальності. Разом з тим все більш очевидною є необхідність актуалізації її змісту з урахуванням обставин, продиктованих воєнним станом.

Таку актуалізацію слід здійснювати у напрямку запровадження та (або) більш поглибленого вивчення таких тем:

- радіаційна безпека;
- захист від хімічних загроз;
- основні правила поводження з вибухонебезпечними предметами;
- дотримання правил особистої безпеки під час повітряної тривоги;
- організація евакуаційних заходів учасників освітнього процесу.

Питанням радіаційної безпеки, враховуючи трагедію на Чорнобильській АЕС, в Україні завжди приділяли достатньо уваги. Хоча згодом після ліквідації основних наслідків цієї аварії та локалізації можливих ризиків актуальність цього питання дещо зменшилась, перш за все – стосовно фізико-хімічної складової.

Проте останнім часом в умовах воєнного стану, враховуючи в тому числі наявність на території України атомних електростанцій, питання радіаційної безпеки знову набули особливої ваги. В цьому сенсі до змістовної частини дисципліни «Безпека життєдіяльності» слід включити як традиційні (сутність ланцюгової реакції, основні радіоактивні елементи, основні вражаючі фактори), так і інші питання радіаційної безпеки.

Перш за все увагу учасників освітнього процесу слід зосередити на існуючих індивідуальних засобах захисту, особливостями їхньої конструкції та безпечного часу використання. Далеко не зайвим вбачається ознайомлення майбутніх учителів із приладами, які використовуються для вимірювання рівня радіації та заміру радіаційного фону. Крім того, з метою мінімізації необґрунтованих тривожних очікувань та панічних настроїв особливу увагу слід звернути на обмеженій (з точки зору відстані та часу) дії вражаючих факторів.

Важливим на даний час питанням є захист від хімічних загроз. Очевидно, що обов’язковим є ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними хімічними речовинами та сполуками, які можуть чинити небезпечну дію на організм людини, її органи та системи; їхніми фізичними та хімічними властивостями; особливостями взаємодії з оточуючим середовищем. Важливим також є ознайомлення з організаційними та

поведінковими алгоритмами дій під час хімічної загрози, зокрема, вибір оптимального напряму переміщення в залежності від напряму вітру, вибір оптимального місця перебування при неможливості швидкої евакуації, враховуючи зокрема легша чи важча шкідлива хімічна речовина чи сполука за повітря.

Велике значення при хімічних загрозах має використання індивідуальних засобів захисту. Отруйні хімічні речовини чи сполуки можуть проникати в організм різними шляхами (через шкіру, органи травлення) та діяти на різні органи, зокрема, органи зору. Тому майбутніх фахівців варто ознайомити з важливістю правильного вибору одежі, зокрема щодо мінімізації відкритих ділянок шкіри, і з основними типами та особливостями використання засобів захисту органів зору.

Та все ж основну увагу слід приділити захисту органів дихання. Логічним вбачається реалізація двох змістовних ліній: основні типи, характеристики та особливості конструкції засобів індивідуального захисту та основні правила їхнього використання.

Основними типами засобів індивідуального захисту органів дихання є захисні медичні маски (до яких з певною долею застереження можна віднести і виготовлені власноруч марлеві пов’язки), респіратори та протигази. Найважливішим фактором, який при цьому необхідно враховувати, є необхідність визначення небезпечної хімічної речовини чи сполуки, оскільки фільтри в залежності від марки фільтруючого елементу забезпечують захист від конкретних шкідливих речовин. Для зручності використання кожна марка фільтруючого елементу має своє забарвлення. Так, наприклад, фільтруючий елемент марки «К», який забезпечує захист від аміаку та амінів, забарвлений в зелений колір, фільтруючий елемент марки «NO», який забезпечує захист від оксиду азоту, забарвлений в синій колір тощо.

До основних правил використання засобів індивідуального захисту слід перш за все віднести забезпечення їх щільного прилягання до відповідних ділянок шкіри обличчя, що в тому числі передбачає правильний вибір розміру респіратора чи протигаза, та своєчасна заміна фільтруючого елементу чи засобу індивідуального захисту загалом.

Дотримання правил поводження з вибухонебезпечними предметами в умовах воєнного стану набуло особливого значення. Безумовно, і раніше періодично надходили повідомлення щодо подібних «знахідок». Проте це були поодинокі випадки, які зазвичай стосувались відлуння другої світової війни. Натомість зараз подібні предмети (бойові патрони, ручні гранати, детонатори та запали, міни, авіаційні бомби тощо), особливо на територіях, де проходили бойові дії чи які піддавались (піддаються) обстрілам, становлять велику загрозу для цивільного населення. Посилює небезпеку також те, що

вибухові пристрої та предмети можуть бути замасковані під звичайні речі, які ми використовуємо в побуті та повсякденному житті: мобільні телефони, іграшки, гаманці, сумки, пакунки, банки тощо.

Загалом правила поводження з вибухонебезпечними предметами є доволі простими: такі предмети не можна брати в руки, пересувати, кидати, ударяти, розпалювати біля них багаття. Краще до таких предметів взагалі не наближатись та не приносити їх додому. Такі правила є особливо актуальними для дітей, на поведінку яких суттєво впливає природна зацікавленість невідомими предметами та дещо послаблене відчуття небезпеки. При знаходженні вибухонебезпечного пристрою необхідно негайно повідомити чергові служби ДСНС, припинити всі роботи, якщо такі предмети виявлені при виконанні виробничого завдання, не допускати до знахідки сторонніх людей та дочекатись прибуття представників рятувальних служб. Не потрібно користуватись засобами мобільного зв'язку, оскільки вони можуть спровокувати вибух.

Важливим також є дотримання правил особистої безпеки під час повітряної тривоги. Основною вимогою в даному випадку є перебування під час тривоги в безпечному місці – захисній споруді чи укритті. При цьому необхідно взяти із собою особисті документи, запас води і продуктів, ліхтарик, за потреби – ліки та теплі речі. Бажано закрити вікна, вимкнути всі електричні прилади, перекрити газ та воду, та за можливості попередити сусідів та одиноких людей, які мешкають поруч.

У випадку перебування особи під час повітряної тривоги в громадському місці необхідно уважно слухати повідомлення адміністрації, прямувати в укриття чітко визначеним маршрутом та не використовувати ліфт, а спускатись сходами. Якщо людина вчасно не почула сигнал тривоги або немає можливості швидко перейти у сховище, необхідно зайняти найбільш безпечне місце у своєму помешканні.

Надзвичайно важливим для учителів є організація евакуаційних заходів всіх учасників освітнього процесу. Загалом нормативні основи такої евакуації мають бути знайомі всім педагогічним працівникам. Тому їх підготовка у закладах вищої освіти повинна обов'язково включати вивчення правил безпеки життєдіяльності, яких слід дотримуватись не лише під час занять, а й упродовж проведення різноманітних масових заходів [15, с. 19].

В той же час зовнішні обставини, пов'язані із реальними загрозами життю людей, вносять в цей процес суттєві корективи. Перш за все перед початком занять необхідно показати дітям місце, де знаходиться укриття, та за можливості провести декілька тренувальних евакуаційних заходів. Учням необхідно пояснити весь алгоритм дій щодо евакуації, надати перелік речей, які вони повинні взяти із собою, навчити правильно розміщуватись в укритті.

Це особливо важливо в тих випадках, коли за тих чи інших обставин тривога застала учнів не в приміщенні школи. Важливим також є повідомлення батьків про місце перебування їхніх дітей.

Проведенню евакуаційних заходів в закладі освіти повинна передувати попередня організаційна робота. Перш за все необхідно обладнати укриття відповідно до вимог існуючих нормативних документів [16], встановити покажчики напрямку руху до укриття, організувати за потреби швидке надання медичної допомоги. Необхідно також призначити відповідальну особу (особи), яка після оголошення сигналу оповіщення має перевірити всі приміщення закладу на відсутність у них учасників освітнього процесу та працівників закладу, а по завершенню перевірки прямувати до найближчого укриття. Загалом всім вчителям необхідно ознайомитись та чітко дотримуватись алгоритму дій під час занять при оголошенні сигналу «Повітряна тривога», який розробило та оприлюднило Міністерство освіти і науки України [17].

Висновки. Таким чином, вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» в закладах вищої освіти при підготовці майбутніх учителів не втратило свого значення. Це продиктовано тим, що в загальному розумінні безпечний тип поведінки повинен стати нормою не лише для учасників освітнього процесу, а й для всіх людей незалежно від виду професійної діяльності.

В умовах воєнного стану виникла потреба в актуалізації змісту цієї дисципліни. Це пов’язано з існування цілої низки факторів, які становлять реальну загрозу не лише для здоров’я, а й для життя всіх учасників освітнього процесу. Очевидно, що така актуалізація повинна стосуватися поглибленого розгляду найбільш актуальних на сьогодні тем, а саме радіаційної безпеки, захисту від хімічних загроз, основних правил поводження з вибухонебезпечними предметами, дотримання правил особистої безпеки під час повітряної тривоги, організації евакуаційних заходів учасників освітнього процесу.

Важливо, щоб набуті знання майбутні учителі вміло використовували у своїй педагогічній діяльності, враховуючи при цьому предмети, які вивчали учні, та їхні вікові особливості. Тому саме закономірності практичного використання можуть становити перспективи подальших наукових досліджень в цьому напрямку.

Література:

1. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка. Спеціальність – 013 Початкова освіта. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2021. 21 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf (дата звернення: 07.01.2023).

2. Желібо Є. П,, Заверуха Н. М., Запарний В. В. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Київ : Каравела, 2008. 344 с

3. Бедрій Я. І. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 286 с.

4. Про типові програми навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист» : лист М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 12 квіт. 2011 р. № 1.4/18–1007. Верховна Рада України. Законодавство України : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1007749-11#Text (дата звернення: 07.01.2023).

5. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / Зеркалов Д. В. та ін. Київ : Основа, 2014. 364 с.

6. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / Стиценко Т.Є., Пронюк Г.В., Сердюк Н.М., Хондак І.І. Харків : ХНУРЕ, 2018. 336 с.

7. Березюк О. Проблеми при викладанні безпеки життєдіяльності в процесі підготовки фахівців радіотехнічного профілю. *Педагогіка безпеки*. 2019. №2, т. 4. С. 104–111.

8. Ткачук А. І., Пуляк О. В. Безпека життєдіяльності та основи охорони праці : навч. посіб. Кропивницький : ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2017. 184 с.

9. Поведа Т. П. Проблеми вивчення курсу безпеки життєдіяльності на педагогічних спеціальностях університету. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти.* 2015. № 8, ч. 1. С. 93–96.

10. Торубара О. М., Гончаренко О. М., Ребенок В. М. Розвиток творчого потенціалу майбутніх викладачів транспорту у процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності». *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. 2021. № 12 (168). С. 265–270.

11. Хлопов А.М. Аспекти вивчення безпеки життєдіяльності у підготовці вчителя. *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України:* Матеріали IV Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 135–137

12. Гвоздій С. П. Підготовка майбутніх учителів природничого циклу до навчання школярів основ безпечної поведінки : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 246 с.

13. Іванчук А. В. Навчання дітей дошкільного віку безпечної поведінки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2020 р., № 70, т. 2. С. 49-53.

14. Подолянчук С. В. Особливості вивчення технологій пластичного деформування металів при підготовці вчителів трудового навчання та технологій. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. №6. С. 245–257.

15. Подолянчук С. В. Вивчення правил безпеки життєдіяльності при проведенні шкільних масових заходів. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика*: матеріали XVII Міжнародної науково-методичної конференції, 18–19 квітня 2019 року [Електронне видання]. Рівне: НУВГП, 2019. С. 18–19.

16. Безпека під час навчання: рекомендації щодо організації укриття. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-pid-chas-navchannya-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-ukrittya (дата звернення: 13.02.2023).

17. Безпечне освітнє середовище: як діяти вчителям під час занять при оголошенні сигналу «Повітряна тривога»? *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga (дата звернення: 13.02.2023).

References:

1. Standart vyshchoi osvity Ukrainy. Pershyi (bakalavrskyi) riven vyshchoi osvity. Stupin – bakalavr. Haluz znan – 01 Osvita/Pedahohika. Spetsialnist – 013 Pochatkova osvita (2021) [Standard of higher education of Ukraine. First (bachelor) level of higher education. Bachelor's degree. Field of knowledge - 01 Education/Pedagogy. Specialty - 013 Primary education]. Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: website. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf (date of application: 07.01.2023) [in Ukrainian].

2. Zhelibo Ye. P Zaverukha N. M., Zaparnyi V. V. (2008). Bezpeka zhyttiediialnosti [Life Safety]. Kyiv : Karavela, 344 s. [in Ukrainian].

3. Bedrii Ya. I. (2009). Bezpeka zhyttiediialnosti [Life Safety]. Kyiv : Kondor, 286 s. [in Ukrainian].

4. Pro typovi prohramy navchalnykh dystsyplin «Bezpeka zhyttiediialnosti», «Tsyvilnyi zakhyst» (2001) [On standard curricula of the academic disciplines Life Safety, Civil Defense]: lyst M-va osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 12 kvit. 2011 r. № 1.4/18–1007. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: veb-sait. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1007749-11#Text (date of application: 07.01.2023) [in Ukrainian].

5. Zerkalov D. V. (Eds.) (2014). Bezpeka zhyttiediialnosti. [Life Safety]. Kyiv : Osnova, 364 s. [in Ukrainian].

6. Stytsenko T.Ie., Proniuk H.V., Serdiuk N.M., Khondak I.I. (2018). Bezpeka zhyttiediialnosti. [Life Safety]. Kharkiv : KhNURE, 336 s. [in Ukrainian].

7. Bereziuk O. (2019). Problemy pry vykladanni bezpeky zhyttiediialnosti v protsesi pidhotovky fakhivtsiv radiotekhnichnoho profiliu. [Issues of studying the Life Safety course at teacher-training departments at universities] *Pedahohika bezpeky - Safety pedagogy*. №2, t. 4. S. 104–111 [in Ukrainian].

8. Tkachuk A. I., Puliak O. V. (2017). Bezpeka zhyttiediialnosti ta osnovy okhorony pratsi [Life safety and basics of labor protection]. Kropyvnytskyi : PP «Tsentr operatyvnoi polihrafii «Avanhard». 184 s. [in Ukrainian].

9. Poveda T. P. (2015). Problemy vyvchennia kursu bezpeky zhyttiediialnosti na pedahohichnykh spetsialnostiakh universytetu [Problems of studying the life safety course at the pedagogical specialties of the university] *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka. Seriia: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity - Scientific notes of the Kirovohrad State Pedagogical University named after V. Vinnichenko. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education.*. № 8, ch. 1. S. 93–96 [in Ukrainian].

10. Torubara O. M., Honcharenko O. M., Rebenok V. M. (2021). Rozvytok tvorchoho potentsialu maibutnikh vykladachiv transportu u protsesi vyvchennia navchalnoi dystsypliny «Osnovy bezpeky zhyttiediialnosti» [Development of the creative potential of future teachers of transport in the process of studying the educational discipline Fundamentals of Life Safety]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyi kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriia : Pedahohichni nauky - Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko. Series: Pedagogical sciences.* № 12 (168). S. 265–270 [in Ukrainian].

11. Khlopov A.M. (2018). Aspekty vyvchennia bezpeky zhyttiediialnosti u pidhotovtsi vchytelia [Aspects of studying life safety in teacher training]. *Problemy tsyvilnoho zakhystu naselennia ta bezpeky zhyttiediialnosti: suchasni realii Ukrainy - Problems of civil protection of the population and life safety: modern realities of Ukraine:* Materialy IV Vseukrainskoi zaochnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova, S. 135–137 [in Ukrainian].

12. Hvozdii S. P. (2007). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pryrodnychoho tsyklu do navchannia shkoliariv osnov bezpechnoi povedinky [Training of future teachers of natural sciences to teach the basics of safe behavior to students]: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Pivdennoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi un-t im. K. D. Ushynskoho. Odesa, 2007. 246 s. [in Ukrainian].

13. Ivanchuk A. V. (2020). Navchannia ditei doshkilnoho viku bezpechnoi povedinky [Teaching preschool children safe behavior]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh - Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. № 70, t. 2. S. 49-53 [in Ukrainian].

14. Podolyanchuk S. V. (2022). Osoblyvosti vyvchennia tekhnolohii plastychnoho deformuvannia metaliv pry pidhotovtsi vchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnolohii [Special aspects of studying the technology of plastic flow of metals in the training of handicrafts teachers]. *Nauka i tekhnika sohodni - Science and technology today.* №6. S. 245–257 [in Ukrainian].

15. Podolyanchuk S. V. (2019). Vyvchennia pravyl bezpeky zhyttiediialnosti pry provedenni shkilnykh masovykh zakhodiv [Studying the rules of life safety during school mass events]. *Bezpeka zhyttia i diialnosti liudyny – osvita, nauka, praktyka - Safety of human life and activity - education, science, practice*: materialy XVII Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii, 18–19 kvitnia 2019 roku [Elektronne vydannia]. Rivne: NUVHP. S. 18–19 [in Ukrainian].

16. Bezpeka pid chas navchannia: rekomendatsii shchodo orhanizatsii ukryttia (2022) [Safety during training: recommendations for shelter organization]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy - Ministry of Education and Science of Ukraine:* website. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-pid-chas-navchannya-reko mendaciyi-shodo-organizaciyi-ukrittya (date of application: 13.02.2023) [in Ukrainian].

17. Bezpechne osvitnie seredovyshche: yak diiaty vchyteliam pid chas zaniat pry oholoshenni syhnalu «Povitriana tryvoha»? (2022). [Safe educational environment: how teachers should act during classes if an air alarm is announced?]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy - *Ministry of Education and Science of Ukraine*: website. URL: https://mon.gov.ua/ua/ news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga (date of application: 13.02.2023) [in Ukrainian].